

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 203

İslam Düşüncesinde İlk Muhalifler
Ma'bed el-Cuhenî ve Gaylân ed-Dımeşki

Abdunnasır SÜT

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj / Kapak
Ayhan HAZIRLAR

Baskı / Cilt
Kalkan Matbaacılık
Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler
Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Eylül 2014

ISBN: 978-605-5482-75-6

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
Adres: Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 - Fax: (0312) 311 47 89
Genel ağ: www.fcr.com.tr • E-posta: fcr@fcr.com.tr

İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE

İLK MUHALİFLER

MÂ'BED EL-CUHENÎ VE GAYLÂN ED-DİMEŞKÎ

Abdunnasır SÛT

İÇİNDEKİLER

	Ön söz / 6
	Giriş / 10
1. İslam tarihinin erken döneminde muhalefet ve görüntüleri / 22	
1.1. Meselenin teorik çerçevesi / 23	
1.2. Hz. Peygamber döneminde muhalefet / 28	
1.3. Hz. Peygamberin vefatından sonra muhalefet / 33	
1.3.1. Siyasi muhalefet / 46	
1.3.2. İtikadî muhalefet / 51	
2. İlk muhalifler: Mâ'bed el-Cuhenî ve Gaylân ed-Dımeşkî / 54	
2.1. Mâ'bed el-Cuhenî / 55	
2.1.1. Hayatı ve kişiliği / 55	
2.1.2. Muhalif kişiliği ve vefatı / 63	
2.2. Gaylân ed-Dımeşkî / 66	
2.2.1. Hayatı ve kişiliği / 66	
2.2.2. Muhalif kişiliği ve vefatı / 73	
3. İlk muhaliflerin siyasi ve itikadi görüşleri / 76	
3.1. Mâ'bed el-Cuhenî / 77	
3.1.1. İtikadi konulara kaynaklık eden görüşleri / 77	
3.1.2. Siyasi, ekonomik ve sosyal tavrı / 80	
3.2. Gaylân ed-Dımeşkî / 83	
3.2.1. Kelami görüşleri / 83	
3.2.1.1. İman ve bilgi anlayışı / 83	
3.2.1.2. Büyük günah işleyeninin durumu / 86	
3.2.1.3. Kader ve insan fiilleri / 87	
3.2.1.4. Diğer kelami görüşleri / 90	
3.2.2. Siyasi görüşü / 92	
3.2.3. Emevi yönetimiyle ilişkileri: Siyasi, sosyal ve ekonomik tavrı / 94	
4. İlk muhaliflerin kelimâ düşüncesine etkileri / 102	
4.1. Hicri I. asırda kader tartışması ve siyasi bağlamı / 104	
4.1.1. Kavramsal çerçeve: kader, kaza ve kaderiyye / 104	
4.1.2. Siyasi bağlam: Emevi cebr ideolojisi / 115	
4.2. Kader tartışmasının fikri boyutu / 119	
4.2.1. Allah'ı koruma düşüncesi / 121	
4.2.2. İnsanı koruma düşüncesi / 124	
4.2.3. Tarihin aktörü tanrı mı, insan mı? / 126	
4.3. İlk ihtilafların kelami problemlere etkisi / 129	
	Sonuç / 132
	Kaynakça / 136
	Kısaltmalar dizini / 142

ön söz

İnsanların bu dünyadaki beklentilerinin ve çıkarlarının çatışması, insan ilişkilerinin ilk hikâyesi olan Habil ile Kabil hikâyesine dayanır. Hikâyenin baş aktörü olan Kabil'in, bu dünyadaki iktidarı, malı ve takdir edilmeyi istemesinin, arzularının onu hangi sonuca götürdüğü çok iyi bilinmektedir. İnsanlar, o gün bu gündür birbirleri ile çekişmekte, siyasi, fikri, dinî ve ekonomik mücadele vermektedirler.

Başka bir ifadeyle toplumsal yapının var olduğu her tarihi dönem için muhalefet söz konusu olmuştur. Her dönemde iktidarın yönetim biçiminden ve uygulamalarından rahatsız olanlar, dönemin hâkim inanç ve düşünce biçiminden farklı tavır alanlar var olagelmıştır. İşte bu tavrı sergileyenlere muhalif, tavırlarına da muhalefet diyoruz.

Muhalefet kavramının siyasi çağrışımı daha belirgin olsa da itikâdî ve fikri açıdan da kullanılmaktadır. Tarihte rol alan dinî ve ilmi kişiliği olan şahsiyetler, dönemleri itibarıyla var olan inanç ve düşünce kalıplarına muhalefet etmişlerdir. Bunu en çok yapanlar peygamberler, filozoflar ve bilge insanlardır. Bu şahsiyetler yaşadıkları toplumun yaşam felsefesine, inanış ve düşünüş biçimine, yaşam tarzlarına muhalif bir tutum sergileyerek yeni inanç ve düşünceler kazandırarak tarihteki yerlerini almışlardır. Doğru muhalefet, bazen zorunluluk bazen gereklilik bazen erdemdir. Doğru olmayan bir uygulamaya muhalefet etmemek, haksızlığa rıza göstermek anlamına gelmekte, dolayısıyla ilahi rızaya uymamaktadır.

Hz. Muhammed (a.s.) Mekke toplumunun inancına, yaşam tarzına, siyasi ve sosyal ilişkilerine muhalefet ederek risalet görevini sürdürdü. Doğru zamanda ve doğru yerde muhalefet, kaybolmuş insanlık değerlerini yeniden tesis etmek için insanlığa çağrıda bulunmak demektir. Bu, bazen zorba bir yöneticiye bazen

toplumda var olan yanlış bir uygulamaya bazen de toplumun inanç ve düşünce kalıplarına muhalefetle olur.

Muhalefet, tarihi süreç içerisinde toplumdaki topluma farklılık arz etmektedir. Her toplumun muhalefet biçimi farklıdır. Amerikan toplumu ile Türk toplumunun, Arap toplumu ile Hint-Japon toplumunun muhalefet biçimi aynı değildir. Çünkü toplumların tepkilerini harekete geçiren sosyal, psikolojik ve zihni unsurlar toplumdaki topluma farklılık arz etmektedir. Aynı şekilde aynı dine mensup ama farklı itikâdi mezheplere mensup insanların da muhalefet biçimi farklılık arz etmektedir.

Bu çalışma, peygamber sonrası dönemde İslam toplumunda baş gösteren muhalefet olgusunun fikri dayanaklarını iki muhalif şahsiyet örneğinde göstermeye çalışmaktadır. Bu şahsiyetlerin düşüncesi ve davranış biçimlerinin nasıl bir muhalefet örneği teşkil ettiği, düşüncelerinin sonraki dönemleri nasıl etkilediği izaha çalışılmıştır.

Bu çalışmanın iskeletinin oluşturulmasında yaptığı rehberlik ve verdiği katkılardan dolayı Prof. Dr. Nadim Macit hocama, tashihine katkıda bulunan Türkan Önal Hanım'a kapak ve kitabımın tasarımını yapan değerli dostum Ayhan Hazırlar Bey'e şükranlarımı sunuyorum. Fecr Yayınevi'nin değerli çalışanlarına da teşekkür ediyorum.

Abdunnasır SÜT